

Ольга СЕДАКОВА

TOTUS TUUS*. ПАМ'ЯТІ ПАПИ ІОАННА ПАВЛА ІІ

Першими словами, з якими новообраний Папа Іоанн Павло ІІ звернувся до народу (в Римі у 1978 році), були “Не бійтеся!”. Цей заклик, з яким у Св. Письмі звертаються до людей ангели та пророки (перед тим, як сповістити відвідування Бога), залишився головною темою його понтифікату. Папа описував сучасну цивілізацію як цивілізацію страху: як в’язницю з багатьох страхів, із витісненої у підсвідомість паніки, яка визначає поведінку, стан, висловлювання сучасної людини. Випростатись, звільнитись, підбадьоритись, поновити свою споконвічну гідність, гідність улюбленого творіння Божого – у цьому він вбачав дію євангельської звістки, яку усіма силами сповіщав (і в останні роки – силами вже більш ніж людськими, перемагаючи власне фізичне страждання). “Показати світові Бога, ясного, як день”, – цитував він свого улюбленого польського поета. Показати його як безмірну Любов – в якій одній і є спасіння від заляканості та рабства. Як Істину, яка звільняє. Як безкінечно Нове, поряд з яким гучні новинки прогресу – старезне дрантя. У ньому самому відчувалася ця велика безстрашність: перед обличчям думок та суджень, перед обличчям багатьох узаконених, таких, що нібито не підлягають переосмисленню настанов, перед обличчям вимог “оновлення” традицій будь-якою ціною. Він не боявся того, що у світі вважають приниженням: просити пробачення, висловлювати подяку, служити іншим та пробачати. Він абсолютно не боявся бути “учнем Христовим”, так він одного разу визначив себе (у відповідь на запитання журналіста, яким чином він, людина, найменші подробиці життя якої оприлюднені, і далі залишає враження загадковості, Папа відповів: “Потрібно просто бачити в мені учня Христового” – О. С.). Цивілізація страху та безнадійності, яка набуває форми загального цинізму, – ось до якого світу він звертався, закликаючи сучасників насмілитися на надію.

* “Цілком твій” (лат.), девіз на гербі Іоанна Павла ІІ.

Його любили всі, кому судилося його побачити та почути (а це мільйони на всіх континентах), – та дуже мало хто його послухався. Якось в Ірландії (де мені довелося бути невдовзі після його візиту) мені розповіли, як натовпи народу на колінах та зі сльозами слухали його слова про необхідність примирення та прощення – та, тільки-но він поїхав, як знову почалися терористичні акції ІРА. Його пропозиції щодо вирішення різноманітного роду конфліктів (не тільки політичних та релігійних, але й давніх суперечок віри та розуму, Церкви та вільної творчості) залишились у більшості своїй без відповіді. “Літо сприятливе”, “зміна лиця землі”, які перший слов’янський Папа хотів сповістити, на нашій землі, як бачимо, не настало. Принаймні, для всіх видиме. Їхній вісник, їхній свідок, Іоанн Павло II з роками дедалі очевидніше ніс на собі ознаку мучеництва. Але “горе мені, якщо я не проповідую”, повторював він слова ап. Павла.

Остання історична книга Св. Письма – “Діяння апостолів” – книга відкрита, незакінчена. Іоанн Павло бачив своє життя як продовження цієї книги, в найпрямішому сенсі, який не може бути витлумачений інакше. Він відчував себе одним із них, дуже, дуже близько до самого Початку. Це відчуття його було молитвенним і таємничим. Нічим іншим не можна пояснити ту любов, яку він відчував до кожної людини, та й узагалі до будь-якої тварі: це була любов звідти.

Він був поетом, богословом, філософом. Він захищав натхнення та красу тоді, коли “вільні художники” поставили на них хрест, оголошуючи “смерть автора”, “смерть письма” та багато інших смертей. Він захищав розум тоді, коли сучасні мислителі майже однотайно зневірилися у можливостях розуму. Він говорив про культурну творчість як про найвище здійснення людини, тоді як самі “працівники культури” знайшли в культурі та мові лише “репресивну структуру”. “Будемо все-таки сподіватися, що краса врятує світ, як сказано у Достоєвського!” – сказав він на прощання в одну з наших зустрічей.

Він любив російську культуру й чудово знав її. В його енцикліках зустрічаються цитати російських поетів, романістів, мислителів (Хом’якова та В. Соловйова, о. Павла Флоренського, о. Сергія Булгакова, В’яч. Іванова). Його вабила православна традиція, з красою та багатством якої він радив знайомитися своїй пастві (низка енциклік присвячена цій темі та найвеличніша серед них – “*Orientalis Lumen*”, “Світло зі Сходу”, піднесений і тонкий опис деяких найфундаментальніших властивостей східного християнства). Він брав уроки ісихастської “розумної молитви”. Він шанував візантійські ікони та

молився перед образом Казанської Божої Матері, ікони, що за його словами, врятувала його життя після замаху: її він передав Російській церкві у минулому році. Оскільки мені довелося бачити Папу, який молиться перед цим образом, я можу стверджувати, що він вирішив віддати найдорогоціннішу для нього святиню. Як вона була прийнята, не хочеться навіть згадувати у високі дні прощання. Як Росія відповіла на його любов та великодушність, гірко та соромно думати.

Я вже говорила, що в Іоанна Павла II був дар вселяти надію та підбадьорення всім, хто з ним зустрічався. Я знаю це по собі, оскільки мені чотири рази випала честь брати участь у “Соловйовських зустрічах” – зустрічах у його покоях, бесідах за обідом з невеликою групою гостей із Москви (кожного разу серед них був Сергій Аверинцев) та французьких дослідників В. Соловйова. З кожним він говорив про його справу, зі мною – про поезію.

Але найсильніше враження все-таки стосується іншої зустрічі. Наприкінці 1999 року здалека, на площі Св. Петра, я спостерігала “Тисячоліття калік” (зважаючи на закінчення другого тисячоліття кожна неділя його останнього року була присвячена якомусь роду людей: мені довелося побачити “Тисячоліття поліцейських усього світу” та “Тисячоліття калік”). Юрби покалічених людей, фізичних та психічних інвалідів, проходили перед ним, отримуючи його благословіння. Папа сидів у своєму кріслі – і сам був уже дуже скалічений своєю недугою. Каліки з усього світу проходили перед великим калікою. І після того, як вони отримували благословіння, вони ставали іншими, вони сяли радістю. Особливо мене вразила переміна у виразі обличчя у групи розумово неповноцінних дітей, які, здавалося б, ні на що не реагують. У своєму слові до цього ювілею Іоанн Павло II сказав, що в цьому образі, образі каліки, людство й підходить до порогу нового тисячоліття. При цьому в нього вистачило сили хоч би на короткий час повернути їм щастя. “Не бійтеся! Вас люблять”.

Ми дізнаємось із передач та повідомлень, що такою самою піднесеною та просвітлюючою подією стала його кончина для багатьох людей на землі, в різних країнах, християнських і нехристиянських. “Я ніколи не бачила в Парижі людей з такими обличчями!” – сказала мені по телефону моя французька знайома. Мені нескінченно гірко, що ми виявилися відрізнаними від цієї всесвітньої людської події: прощання з великою душею, що відвідала наш світ, та подяки їй – і Тому, кому ця душа сказала: “Цілком твоя”.